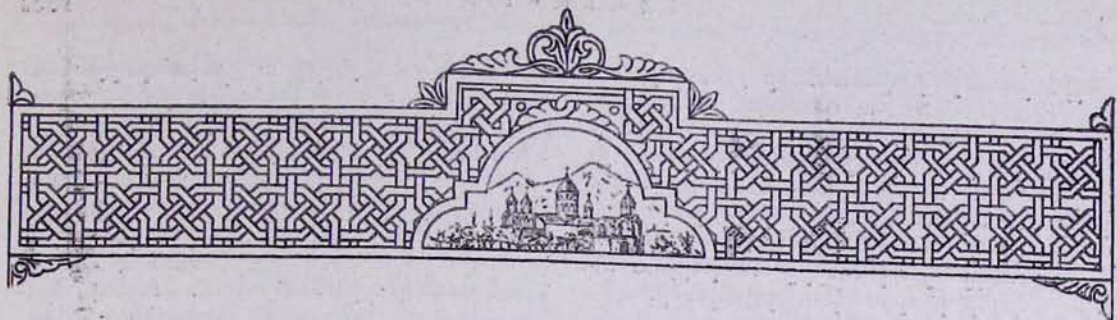

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

ՕՐՄԱՆՅԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԻՔԻ «ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻՆ» ԵՎ ԿԱՐԴԻՆԱԼ ԱՂԱՋԱՆՅԱՆԸ

մենայն Հայոց Հայրապետության պաշտոնաթերթ «Էջմիածին» ամսագրի նախորդ համարում հրապարակվեց կարդինալ Աղաջանյանի բանադրական, սպառնալից հայտարարությունը՝ ուղղված հայ կաթողիկե հասարակության՝ հանգուցյալ Օրմանյան արքեպիսկոպոսի մեծարժեք «Հայոց Եկեղեցին» պատմական երկասիրությունը «արգիլված մատյաններու կարգին» դասված լինելու մասին, որը վերջերս նորից վերահրատարակվել է Բեյրութում՝ բավարարելու հայ հավատացյալ ընթերցողների հարանուն պահանջները:

Նորից բեմի վրա է տխրամոռյակ Աղաջանյանը՝ ազգադավ և հայրենադուրաց գործերի տխուր ասպետը, այս անգամ՝ միջնադարյան մեծ հավատաբեկիչի՝ դոմինիկյան Տարկոմանտայի գղակով, սարսափով ու բանադրանքով՝ արգելելու կաթողիկե հայրենասեր հասարակությանը՝ կարդալու իր երբեմնի Մայր Եկեղեցու պատմությունը: «Գիտակցաբար հակառակ գործողները (եւեռում է շատ է նրանց քիվը—ԽՄԲ.) ծանրորեն կմեղանշեն... և նույն գործով կենթարկվին բանադրանքի...»:

Սփյուռքի հայ առաջադիմական մամուլը, մտավորականությունը, մեր հայրենասեր և հավատացյալ ժողովուրդը, այս անգամ ևս մերկացրել են և շարունակում են մերկացնել Աղաջանյանի միջնադարյան հավատաբեկչա-

կան մերողները, նրա կյանքի գործունեության ողջ նպատակը՝ որը շատ հեռու է ազնիվ և հոգեշահ լինելուց. մի գործունեություն, որն իր բոլոր կողմերով ուղղված է մեր պանծալի Հայրենիքի և Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու դարավոր կենտրոն Սուրբ Էջմիածնի դեմ, հայ ժողովրդի միասնական արմատական շահերի դեմ, մեր ժողովրդի զանազան հատվածների ազգային-եկեղեցական բաղձալի միասնության դեմ:

Վատիկանը միշտ էլ հալածել ու հետապնդել է առաջավոր մտքի ներկայացուցիչներին, խաղաղության անեկուն մարտիկներին, առաջադեմ գործիչներին. մեկ անգամ չէ, որ բացավառվել են հավատաբեկության խարույկները՝ «ի փառս կաթողիկե հավատքի»:

Փաստերը վկայում են այն մասին, որ մեր օրերում ևս Վատիկանը հավատաբեկական նոր ատյաններ է պատրաստում՝ նպատակ ունենալով նակատային հարձակման անցնել ընդդեմ կաթոլիկ հասարակության առաջադեմ, խաղաղասեր և հայրենասեր խավերի և ոչ կաթոլիկ բոլոր այն եկեղեցիներին, այդ թվում և՛ Հայաստանյայց Առաքելական Եկեղեցու և՛ հայ հավատացյալ ժողովրդի դեմ, որոնք չեն ցանկանում իր փառախը մտնել:

Վատիկանը միշտ էլ իր կրոնական նվաճողական նպատակների համար օգտագործել է բարոյապես անկայուն և ապագայանցած մարդկանց, իրենց ժողովրդի ազ-

գային շաների դավաճաններին, «մարդ անպաշտանալի մտով՝ անպիտանի է հաւատա» (Ի՝ Տիմոք., Գ 8), ինչպիսին է մեր օրերի Աղաջանյանը, որը ոչ սր առիթ բաց չէ բռնում՝ իր առեւտրական արաւաւայտելու դեպի մեր նվիրական Հայրենիքը, դեպք Հաստանայաց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին:

Բայց մեզը մշտաբար հետեւից տապալվում են Աղաջանյանի իսպառական դրոշմները:

Մեր օրերի նոր Զանգակ երեքը, իր ողջ առեւտրայւմը, կրօնաւորայւմը, դոմ արտահայտվեց հայ ժողովրդի պատմական մեծ Հայրենադարձին՝ սպառնաց, բանադրեց, բայց կարավանները մեկնեցին:

Ոչ եվազ տխուր հակաազգիւր է վիճակված Աղաջանյանի՝ Սփյուռքի Հայաստանայաց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին էջմիածնէրց բռնի անջատելու սատանայական ծրագրին: Սփյուռքում հայ հավատացյալ ժողովուրդը, սեր հագեւորականութունը, առաջադիմական ու հայրենասեր մամուլը, վեհական հակամարված ավեցին Աղաջանյանների և նմանների այդ նեւգ քաղաքականութիւնը: Արտասանմանում մեր հավատացյալ ժողովուրդը ուժեղացնում է պայքարը բոլոր քայլաշար տարրերի դեմ՝ հանուն Սուրբ էջմիածնի և հանուն Հայրենիքի: Հայ ժողովուրդը, ինչպես անցյալում, նույնպես է այժմ, հպարտ է իր Ազգային Եկեղեցիով, նրա պատմութիւնը: Հակառակ Աղաջանյանների դավադրութիւնների, մեր ժողովուրդը Սփյուռքում և Մայր Հայրենիքում ավելի՝ սերտորեն, ավելի՝ կազմակերպված, ավելի՝ գիտակցորեն է համախմբվում իր սիրելի և պաշտելի Հայաստանայաց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու և իր հերոսական Սովետական Հայաստանի շուրջը:

Օրմանյանը, իբրև երեմնի կաթոլիկ վարդապետ, շատ սիրված ու հարգված է եղել հայ կաթողիկէ հասարակութիւն մեջ՝ իր անկաշառ ազգասիրութիւն և եկեղեցասիրութիւն համար: Հայ կաթողիկէ հասարակութիւնը մինչև հիմա էլ սրբութիւն է պահում Օրմանյանի ազգային-եկեղեցական ակնդները: Եվ դա պատահականութիւն չէ երբեք. Օրմանյանը գործուն դեր է կատարել 1870-ական թվականներին՝ հայ կաթողիկէ հասարակութիւն ազգային կյանքը աշխուժող հակահաստիքի ծանոթ շարժումների մեջ: Տիրահոշակ Հասունը, հանուն տխուր փառասիրութիւնների և անձնական շահերի, Աղաջանյանի նման, Վատիկանին էր վաճառում հայ հայրենասեր կաթողիկէ հասարակութիւն ազգային անկախութիւն մեղացորդները: Օրմանյանը համոզված հանդես է գալիս Հասունի դեմ, գլխավորում ազգային այն շարժումը, որի հետեւորդները մեծացել ու դաստիարակվել էին հայրենա-

սիրական վառ շնչով ու ավանդութիւններով, և որն ուզում էր ամեն գնով սրբութիւնը պահել ու պահպանել հայ կաթողիկէ հասարակութիւն ներքին անկախութիւնը, ազգային շունչը՝ կով շգնալու Վատիկանի ամենակալ, գորշ երախին: Օրմանյանը դեմ է դուրս գալիս պապի ԲՆՎԵՐՍՈՒՍ կոնգակին, և հետեւողականորեն պայքարում է Վատիկանի ռաւնագրութիւնների դեմ, հանուն կաթողիկէ հասարակութիւն ազգային շահերի, ազգային վեհաւորութիւն, մինչև այն պահը, երբ 40 ուրիշ հայ կաթողիկէ հայրենասերների հետ վերադառնում է Մայր Եկեղեցու ծոցը, հարազատ ժողովրդի գիրկը:

Մեր օրերում, Աղաջանյանն ևս, Հասունի նման, ասպարեզ է իջել պառակտելու նորից հայ ժողովրդի հոգեւոր, ազգային միասնութիւնը, իրար դիմ լարելով նույն ժողովրդի գովակներին, եղբայրն եղբոր դեմ:

Աղաջանյանը ևս այսօր, «հակառակ հանվան», հայ ժողովրդի կողմից, և՛ Սփյուռքում և՛ Մայր Հայրենիքում, դատվում է իրավամբ հայ ժողովրդի պառակտիչների առջին շարքերում:

Դարեր շարունակ Հայաստանայաց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին, նրա մեծանուն գործիչները, հալածվել են «սուտ եղբայր» (Բ Կորնթ., ԺԱ 26) կողմից, որոնք պառակտել են մեր ժողովրդին: Բայց Հայաստանայաց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու հայրապետները, այդ թվում նաև Ամենայն Հայոց արդի մեծանուն և հայրենասեր Հայրապետը՝ Գեորգ Զ.ը, միշտ սիրով ու նույն հասարակաց հոր անշառ աշխով են նայել հայ ժողովրդի ազգային միութիւնից և Հայաստանայաց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու ընդհանրութիւնից անջատված իրենց հայ կաթողիկէ և հայ բողոքական գովակների վրա: Այսօր, ավելի քան մի այլ ժամանակ, մեր ժողովուրդը կարիք ունի ազգային-եկեղեցական միասնութիւն, համերաշխութիւն, փոխըմբռնման:

Հայաստանայաց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու դարավոր ձգտումն է եղել՝ իրականացնել հայ ժողովրդի ցանկալի ազգային-եկեղեցական միասնութիւնը, «զոր օրինակ ժողով է հաւ զձագս իւր ընդ թեովք» (Մատթ., ԻԳ 37):

Իր պատմութիւն ողջ ընթացքում, Հայաստանայաց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին, հետեւողականորեն պահպանելով հանդերձ իր ներքին ինքնուրույնութիւն սրբազան իրավունքը և ազգային վեհաւորութիւն, փրստոնեական անհիշաւորութիւն, հանուն փրստոնեական միասնութիւն, համերաշխութիւն և մարդկանց միջև փոխմասկոցորդութիւն, եղբայրական ձեռք է մեկնել մշուս փոյր եկեղեցիներին: Հայաստանայաց

Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին միշտ ձեռքով է խաղաղության, եկեղեցիների միջև համեմատության ամրապնդման և, ինչպես անցյալում, այնպես և այժմ, իր համեստ լուսման է մտցրել եկեղեցիների միջև խաղաղության պաշտպանության գործին՝ բնա տերունական պատվերին՝ «Երանի՛ խաղաղարարաց»:

Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին միշտ բարձր է գնահատել նաև ուրիշ եկեղեցիների ներքին անկախությունը, վեհիրավությունը:

Այսօր ևս մեր եկեղեցին, մեր բարեպաշտ ժողովուրդը հավատում է իր դարավոր իդեալների հաղթանակին և նա պատրաստ է իր բարեկամական ձեռքը մեկնելու բոլոր կրոններին, բոլոր եկեղեցիներին՝ հանուն համագործակցության, այս մոայլ ու տագնապալից օրերին, երբ նորից սուր են բարձրացնում աշխարհի մի մասում խաղաղության, ժողովուրդների համեմատության դեմ:

Մեր ժողովուրդը, մեր եկեղեցին, ձգտում է խաղաղության ոչ թե այն պատճառով, որ նա վախենում է Կաթոլիկ եկեղեցու «հզորություն»ից, այլ իբրև նշմարապես փրատոնական եկեղեցի, կարծում է, որ այսօր Քրիստոնեական Ընդհանրական եկեղեցու համար ավելի պատվաբեր, այժմեական, հրատապ հարցեր կան, քան բյուզանդական երբեմնի ամուլ վեներն են: Մանավանդ որ հանրահայտ փաստ է, որ Կաթոլիկ եկեղեցին հայ ժողովրդի և Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու դեմ իր մղած դարավոր ու հակափրատոնական պայքարում, միշտ տանուլ է տվել:

Եթե այսօր Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին ձգտում է խաղաղության, դրա պատճառն այն է, որ մեր ժողովրդի խաղաղասիրական իդեալը անխաղաղության և ամբողջ աշխարհում մարդկության շախմատի մեծամասնության բաղձանքների հետ: Աղաջանյանը մի անգամ ընդմիջտ պետք է իմանա, որ յուրաքանչյուր հայ մարդ, առանց դավանական խտրության, ամենից առաջ իր Հայրենիքի՝ Սովետական Հայաստանի հայրենասերն է, խաղաղության ջատագովրդ և մարտիկը:

Այս անգամ էլ անարգանքի սյունին է գամվել «ծիրանավորը», բայց նա չի ցանկանում լսել բանականության, ողջմտության ձայնը և շարունակում է որոն ցանել հայ ժողովրդի մեջ: Լուսանոգի Արտավազդ հայրենասեր սրբազանի հոգին, որ զոհն է եղել Աղաջանյանի մատնության, բողոքում է Աստծու արդար դատաստանի առաջ:

Մոլեռանդ Աղաջանյանը, հայ կաթոլիկ հայրենասեր համայնքի նույնիսկ պարզ հե-

տաճրությունը դեպի Սովետական Հայաստանն ու Սուրբ Էջմիածինը, դիտում է որպես հանցագործություն:

Բայց Աղաջանյանի բոլոր խաշակրաց արշավանքները դատապարտված են տապալման: Ամեն օր ավելի ուժեղանում են նույնիսկ հայ կաթոլիկ ժողովրդի ատելությունն ու դժգոհությունը հավատի և մտքի դանին Աղաջանյանների դեմ: Հայրենասեր հայ կաթոլիկ հասարակությունը ձգտում է ազգային-եկեղեցական միասնության:

Ինչ շարժառիթ ուներ Օրմանյանը լեռու Կաթոլիկ եկեղեցին ու վերադառնալու Մայր եկեղեցու գիրկը: Մտածե՛լ է այս մասին Աղաջանյանը: Օրմանյանը բոլոր տվյալներն ուներ Կաթոլիկ եկեղեցում ամենաբարձր ու ամենապատվավոր դիրքերի հասնելու համար. կաթոլիկ աստվածաբանության, իմաստասիրության, եկեղեցական իրավաբանության եռակի մագիստրոս, *atto publico* կոչված հրապարակային մեծահանգես ֆրեճություններին պապի բացառիկ գովասանքին արժանացած, նա մի օր արժանիքով և իրավունքով կարող էր կրել «հոռմեական կարգիճալության փառք» իր ուսերին, ինչպես այսօր այն կրում է Աղաջանյանը՝ դավանանքային և այլ անուղիղ միջոցներով: Բայց Օրմանյանը չժախցեց Աղաջանյանի նման իր խիղճը, նա անսաց նշմարտության ձայնին, իր մարտիրոս, բայց հերոս ժողովրդի դարավոր ձայնին, ու վերադարձավ Մայր եկեղեցու գիրկը, վարժապետյան պատրիարքի պատկերավոր բացատրությամբ ասած՝ օտարի փառավոր պալատից նախամեծար համարեց իր հայրենի համեստ, բայց հարազատ խրեթր: Օրմանյանը ճանաչեց, որ նշմարտությունը Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու կողմն է, և ինքը նախ հայ է՝ ապա եկեղեցական: Աղաջանյանի համար է ասված առաքելական խոսքը՝ «Յամենայն ժամ ուսանին, և երբեք ի գիտությունը նշմարտութեան ոչ հասանեն» (Թ Տիմոթ., 4 7):

Մեծ ու պատկառելի է Օրմանյանի սուրբգրական, պատմա-բանասիրական, աստվածաբանական վաստակը: Նրա գրականության ժառանգորդն է հայ հավատացյալ ժողովուրդը: Օրմանյանի բողոքը հարուստ, արժեքավոր գրական ժառանգության մեջ բացառիկ տեղ է գրավում նրա օտարների համար գրած «Հայոց եկեղեցին» պատմական կուռ աշխատությունը, որտեղ աստվածաբանի խորք հմտությամբ, Հայաստանյայց Առաքելական եկեղեցու հարազատ գավակի սիրով ու պաշտամունքով գրվել է մեր եկեղեցու պատմությունը, վարդապետությունը, վարպետի շունչը կա ամեն մի տողի մեջ, ամեն մի եզրակացության մեջ: «Օտարները

շատ անբավական տեղեկություններ են ունեցած մեր Եկեղեցու մասին,— գրում է նա,— իսկ ազգային օտարադավաններ — լիմացի հայ կաթոլիկ հոգևորականությունը — ավելի իրենց ընթացքը արդարացնելու ջանացած են... մինչև իսկ պատմական եղելությունները այլագույնելով» (էջ 4): Օրմանյանի «Հայոց Եկեղեցին» աշխատությունը մեծ և արժանավայել բնութագրություն է գտել օտար ընթերցողների շրջանակներում. «Հայ եկեղեցու պատմության սկզբունքների նիշտ ու համարյա կատարյալ ամփոփումն է ապիս» նա և թե «Հայոց Եկեղեցու պատմության ուսումնասիրությունը հրահանգիչ է և օգտակար, իր շատ կողմերով, Կաթոլիկ եկեղեցու համար: Ահա մի եկեղեցի, որը շատ հին է և շատ սկզբնատիպ, որը պահպնելու և զարգացնել է մյուս եկեղեցիների ազդեցությանց շրջանակից դուրս, նրանց գերիշխանությունը երբեք չի նախաշեղ և հավատարմությամբ պահպանել է արևելյան նախնական ֆրիստոնեության ժառանգությունը»:

Օրմանյանի «Հայոց Եկեղեցին», իր շատ արժանիքների հետ, մի մեղադրական փաստաթուղթ է Կաթոլիկ եկեղեցու դեմ: Այս գրքում մերկացվում են Կաթոլիկ եկեղեցու միտքը բռնադատական մեթոդները: «Հոռմեադավան անձ մը,— գրում է սրբազան հեղինակը,— ամեն կողմեն պարփակված է, չի կրնար այսօր բաց կողմ մը գտնել, ոսկից կարենա իր անձնական կարծիքներուն անցք տալ և ոչ ալ ասպարեզ մը՝ որուն մեջ կարենա ուսումնասիրությունը կատարել. բայց ի՛նչ կրսեմ, ոչ թե ուսումնասիրությունը, այլ նույնիսկ մտածումն անգամ հոռմեադավանին արգիլված է. նա պետք է պատճառաբանել հրաժարի»: Մեկնությունն արդեն ավելորդ է: Ահա այսօր խիստ, երկար և անբավական շրջանակների մեջ է առնվել հայ հայրենասեր կաթոլիկ հասարակությունը, Աղաթանյանների պատճառով: «Ինքեանք ոչ մտանեն, և այլոց չառն թոյլ մտանք»: «Ծիրանավորը» հասկանում է, որ կաթոլիկ հավատացյալը Օրմանյանի նշված աշխատությունը կարդալուց հետո, պիտի բացահայտվեն նրա առջև վերջին տարիների թղթերում զարգացրած պատմական նեղագիտությունները և կեղծիքները, ուստի և այդ

նախապահով նա ցանկանում է ծածկել ամեն ինչ:

Հանգուցյալ Գարեգին Վեհր, իր ժամանակին, շատ բարձր գնահատական է տվել Օրմանյանի այս գործին: «Հայոց Եկեղեցի»-ի հրատարակությունը Օրմանյանի կողմից,— գրել է նա,— մի հայրենասիրական գործ էր. մայրենի հիմնավորց եկեղեցու նիշտ պատկերը դնել եվրոպական գիտության առաջ, որպեսզի նրանք իրական աղբյուրից օգտվել կարողանան և ոչ թե մոլեռանդությամբ լցված հակառակորդների պղտոր ցեխից, որ ժամանակի ընթացքում արտադրել են կաթոլիկ եկեղեցականության Արևելքում գործող ներկայացուցիչները, կամ Հայոց եկեղեցուց բաժանվածները: Հայոց եկեղեցին Հնդկաստան եկեղեցու պատմության մեջ մի ուրույն տեղ է բռնում յուր ազգային բնավորությամբ, մարտիրոսական ընթացքով և հիմնավորց ավանդություններով: Օրմանյան սրբազանը ամփոփում է այդ իր աշխատության մեջ՝ «նյութին կատարելապես իշխող վարպետին հատուկ սեղմ ու պարզ ոճով»:

Արդարև, իր տեսակի մեջ գնահատության արժանի մեծ և ուշագրավ աշխատություն է այդ գիրքը Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու մասին: Պետք է կարդալ ու տարածել այն հայ հավատացյալ ժողովրդի մեջ, զինվել նրա սկզբունքներով Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցու բշխմանների դեմ: Սփյուռքի մեր Հայրենասեր ու հավատացյալ ժողովրդի ցանկությունն է՝ «հաստատուն պահել իր ազգային ինքնությունը, լեզուն, գրականությունը, իր նախնիներից նվիրական ժառանգություն մնացած Ազգային եկեղեցին, որն անձեռնմխելի պիտի պահել իր կանոններով և ավանդություններով» (Օրմանյան):

Հայ հավատացյալ ժողովուրդը սրբությամբ կպահի իր մեծագույն հոգևոր ժառանգությունը՝ Հայաստանյայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին, և կաղոթի փույթեռանդն, որ մի օր նրա հիմնավորց կամարների տակ, ուր աղոթել, սիրել, կովել ու քաղվել են մեր սրբազան նախնիքը, նորից ողջունի հայ կաթոլիկ հայրենասեր հասարակության վերադարձը՝ լինելով «ՄԻ ՀՕՏ ԵՒ ՄԻ ՀՈՎԻՒ»:

